بۆچی بیر لە دەوڵەت دەکرێتەوە ..؟ … سمکۆ محەمەد

دەوڵەت لەڕوانگەی تۆماس هۆبزەوە …..

بیری سیاسی کۆن بەو ئاڕاستەیە لەچەمکی دەوڵەت تێگەیشتبوو کە کارێکی سرووشتیە یان ویستێکە خوداوەندەکان گەرەکیانە و لەوێشەوە بەرەو دەسەڵات، بیرێکەی دەوڵەتی خستە زەینی ئەو قەوارانەی کە هێشتا جوگرافیایەکیان نەبوو بۆ پاراستنی شوناس، دواجار ئەم بیرێکەیە لەرێگەی تیۆری سیاسیەوە بەرجەستە بوو و پاشان بوو بە مۆدێلی پاراستنی بەرژەوەندی کۆمپانیا زەبەلاحەکان، لەمبارەیەوە بیروڕایەکی تۆماس هۆبز (1588_ 1679 ز) هەیە کە بەڵەهادانانی ویست و حەز و ئارەزوو باسی لە دەوڵەت کردووە، ئەو دەڵێ دەوڵەت لەسەر بنەمای (شەڕی گشتە لەدژی گشت) کە پێشتر قسەمان لەبارەیەوە کرد، ئەو لەبارەی زەروورەتی بوونی دەوڵەتەوە، باس لەوە دەکات کە دەوڵەت لەسەر شەڕی هەموان دژ بەهەمووان دادەمەزرێت کە توانای تاکێك بەتوانای عەقڵی ئەو تاکەوە پێدەبڕێتەوە، لەلایەکی ترەوە هۆبز مافی سرووشتی مرۆڤ، بۆ ئەوە پاڵ پێوەدەنێ کە باری سرووشتی جێبهێڵێ و بچێتەوە ژێر دەسەڵاتی هاوبەش، یاخود یەك دەسەڵاتی حوکمڕان و بەناچار پەیمان ببەستێت و لەئەنجامیشدا ئەو تاکە کە لەکۆمەڵگایەکی سیاسیدا ژیان بەسەر دەبات، لەوێشەوە بۆ پاراستنی شوناسی قەوارەکەی، هەر بۆیە لەسەریەتی لە ئەرکدا تائەو جێگەیە کە دەسەڵات فەرمانڕەوایی دەکات، پەیڕەوی لە سیستم بکات، بەڵام ئایا دەکرێ ئەوەی کە پەیمانی داوە بەدەسەڵات، ملکەچی ئەو سیستمە بێت وەکو جۆرە گواستنەوەیەکی ماف بەگرێبەستی سیاسیەوە، لە ئاستی دەستەبژێری سیاسیشدا بەجێگەیاندنی ئەو مەبەستە سیاسیەی کە خەباتی بۆ کراوە، بەتایبەتی ئەو نەتوانەی کە تاکو سەدەی 20 یش خاوەنی شوناسی دەوڵەتی نەبوونە.

سەرەنجام کە ئێمە تیۆرەکەی تۆماس هۆبزمان وەرگرتووە لە تیۆرەکەی خۆیدا باس لەسێ هۆکاری بنچینەیی دەکات بۆ درووستکردنی دەوڵەت، ئەویش بریتیە لە (شەڕی ململانێ و مان و خۆ بەگەورە زانین).
1: ململانێ: تۆماس هۆبز پێی وایە کە مرۆڤ لەژێر ئەو کاریگەریە نەرێنییە والێدەکات هەمیشە شەڕانگێز بێت، تاکو هەرچی زیاتر دەستکەوتێکی تەنها بۆخۆی هەبێت، ئەوانی دیکەش پاشکۆی ئەو گروپە بن

که دەسەڵات بەدەستدەگرن، لەحاڵێکدا ململانێ ئەگەر لەرابردوودا بۆ سڕینەوە بووبێت لەسەر خاك یان سڕینەوەی نەتەوە وەکو شوناس، ململانێکان ئێستا شێوازێکی دیکەن که لە رێگەی ئابوری و سیاسیدایە و بۆ نەهێشتنی هەژموونی سیاسیە بەسەر ئەوانی دیکەدا، ململانێی ئامریکا و روسیا لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، لەسەر نەهێشتنی هەژموون و پێگەی سیاسی و ئابوری بوو لەوڵاتانی عەرەبی که پێشتر سەر بە وڵاتانی بەناو یەکێتی سۆڤیەت بوو، بەردەوامبوونی سیناریۆ سیاسیەکان و شەڕی بازاڕی نەوت و چەك فرۆشتن و پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا و شەڕی نوێکردنەوەی بەرەی کۆن لەدژی یەکتر، جۆرێکی دیکەی ململانێی سیاسیە لەسەر گۆڕەپانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ئەم ململانییە که ورد دەکرێتەوە بۆ نەتەوە و تایەفە مەزهەبییەکان، باشتر بیرۆکەی دەوڵەتی تێدا دەبینرێ، چونکە توندوتیژی فکری ەزهەبی رێگە نادات نەتەوەیەك یان گروپێکی دیکەی بۆ قەوارە شوناسی تایبەتی خۆی هەبێت، باشترین نموونەش عێڕاق و پێکهاتە سیاسی و مەزهەبییەکانە بەرامبەر بە کورد.

2: گومان: نەبوونی متمانە لەنێوان ئینسانەکاندا کاریگەری نەرێنی دەبێت بۆ ئەوەی هەمیشە لەوەهەمێکدا بێت که تاکەکانی دیکە نەتوانن هێرشی بکەنە سەر و هەمیشە ئەم تاکە هێرش بەربێت تاکو تخوبی خۆی بپارێزێ و هەیبەتی بمێنێ و ببێتە خاوەن ناوبانگێکی دیار، ئەمەش بەدەوڵەت نەبێت ناکرێ، ئەم گومانە لەوێوە سەرچاوەی گرتووە که پێشتر قەوارە کۆمەڵایەتیەکان که بریتی بوون لە خێڵ و بنەماڵە و قەوارەی ئاینی که تێکەڵەیەك بوون لەهێزی جەماوەری و کولتووری جیاواز، ترسەکە بەو شێوەیە بوو که ئەگەر سنوورێك بۆ هەریەك لەو هێزانە دانەنرێت حەرەمی یەکتر دەبەزێنن و دەبێتە هۆکارێك بۆ ئاژاوە و شەڕ و داگیرکاری و بەتاڵانبردنی سەروماڵی یەکتر، ئەمەش یەکەمجار لە سەرهەڵدانی گرێبەستی کۆمەڵایەتیەوە سەریهەڵدا وەکو دەستوورێك و دانانی هێزێك بۆ پیادەکردنی یاسا بۆ ناوەوە و بۆ دەرەوەی قەوارەکان، ئیدی بیرۆکەی دەوڵەت لێرەوە گەشەی کرد، تاکو بوو بەتموحێك بۆ نەتەوە و ئاینەکان و بەیاسای نێودەوڵەتی ڕێکخرا، کورد لێردا گومانەکەی تۆختر دەبێتەوە بەرامبەر بە ئەوانی تر که خاوەنی دەوڵەت و شوناسی دەوڵەتین، بۆیە بیر لەوە دەکاتەوە ببێت بە دەوڵەت و زامنی سەربەخۆیی هەبێت.

3: خۆ بەگەورەزانین: ئەم هۆکارە وادەکات که هەمیشە تاك توندوتیژبێت لەپێناو ئەوەی هەموو هەوڵێك پوچەڵ بکاتەوە کەلەناوبانگی ئەو کەم نەبێتەوە و گەورەیی خۆی بپارێزێ لەبەرامبەر

ئەوانی دیکە، لەئاستی کۆمەڵگەش هەر بەو شێوەیە کە کۆمەڵگەی رەسەن بە زاراوەی کۆمەڵناسی ئەوانەی کە بنەچەیان هەیە و مێژوویان بۆخۆیان دروستکردووە، خۆیان بەگەورەتر دەزانن لەئەوانی تر، بۆ نموونە کۆمەڵگەی هیندی و چینی و روسی و فەرانسە و ئەنگڵستان و میسری وەکو دەوڵەتی رەسەن، خۆیان لە نەتەوە و کۆمەڵگەکانی تر بەگەورەتر دەزانن، لەئاستی دەوڵەتیشدا ئەم بیرکردنەوەیە هەیە، بەڵام دوای دروستبوونی هەیمەنەی سیاسی و سەربازی و ئابوری و دوای کۆتایی هاتن بە سەردەمی ئیمبراتۆریەتەکان و پاشانیش شەڕی جهانی یەکەم و دووهەم، ئیدی بیرۆکەی خۆبەگەورە زانین مانایەکی دیکەی وەرگرت، بەڵام هێشتا لەشوێنێکدا بەهای ماوە، بۆ نموونە یەکێتی سۆڤیەت نەماوە، بەڵام روسیا ئێستاش ئەو لوتبەرزیەی هەر ماوە و یەکێك لەو هێزە دەوڵەتیانەی کە دەتوانێت هاوکێشە بگۆڕێت و لەبەرامبەر ئەوانی تر خۆی بەگەورە بزانێ، بۆ نمونە لەدوای بارگرژی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بەتایبەتیش لە سوریا کە هێزی سەربازی روسیا ئێستاش لە لازقیەیە، چوونی نوینەری قەتەر بۆ روسیا کە نێردراوی ئامریکا بوون بەمەبەستی چاکسازی و تەنازول بۆ ئامریکیەکان، روسیەکان لەوەڵامدا گوتوبیان ئێوە کێن هاتوون بۆ نێوانگێڕی و گەیاندنی پەیام، ئێمە لەگەڵ ئاغاکانتانا بەو شێوەیە قسە ناکەین، ئارەزوومان لێبێت لە سەر نەخشەی دونیا دەتانسڕینەوە و بچن بە ئاغاکانتان بڵێن نوێنەرایەتی بۆ ئەو مەرجە مایەپووچە. ئەم لوتبەرزی و خۆ بەگەورە زانینە لەپاشخانەوە هاتووە کەبڕوای بەخۆیەتی و بڕوای بەڕەسەنایەتی خۆی هەیە و دەتوانێ هاوکێشە بگۆڕێت، کورد بۆیە ئەم جۆرە لوتبەرزییە لاسایی دەکاتەوە، چونکە دەزانێ لە ئاستێکی بچووکدا تەماشا دەکرێت.

بیرکردنەوەی تاکی رۆشنبیر یان تاکی سەرکردە لەزۆربەی لایەنەکانی ژیان، یان گروپی دەستەبژێری سیاسی، یان هاندانی دەرەکیی بووە بۆ بەرژەوەندی هێزێکی نێودەوڵەتی یان هەرێمایەتی، یان وەکو نەتەوە ژێردەستەکانی سەدەی رابردووە کە خەونەکانیان وەدینەهاتووە، بەڵام دواجار دەوڵەت وەکو پێناسەیەکی نوێ کە جگە لەوەی شوناسی کۆمەڵگەیەکە، لەلایەکی ترەوە کۆکردنەوەی کیانە نەتەوەیی و کولتوری و مەزهەبی و ئاینەکانە کە پێکەوە لەجوگرافیایەك دەژین، زەرورەتی دروستبوون و بونیاتنانیشی یان پەیوەندی بە وەڵامدانەوەی گەل هەیە یان وەڵامدانەوەی مێژوو هەیە بۆ کۆمەڵگەیەك، ئیدیالێکی تر هەیە کە بریتیە لە کۆمەڵە دەزگایەکی سەرکوتکەر و سنووری دەستکرد و بەرژەوەندی گروپێك و هیچی تر بۆ نەتەوەی ژێر دەست کە ئەمە لە عێراق و تورکیا و ئێرانیش هەمان ستایلی ژیانی سیاسیە.

"پێشتر دەوڵەت بۆ نەتەوە مەرجی یەکەم و سەرەکی بونیاتنانی دەوڵەت بوو، بۆیە شوناسی نەتەوەکان بوو، بەومانایەی قەوارەی نەتەوەیەکی دیاریکراو بوو، لێرەدا دەبێت باسەکە ببەینە سەر بوونی گەلی خاوەن شوناس لەمێژوودا وەکو عرقیەت، واتە نەتەوەی کۆن، نموونەش بۆ نەتەوە کۆنەکان کە پەرشوبڵاو بوونەتەوە بەسەر دەوڵەتانی دیکە بەهۆی نەبوونی قەوارەی دەوڵەتی، یان کێشەی یەکنەبوونی ئەو نەتەوە و عرقە، وەکو کۆچەرەکانی ئیسپانیا بۆ ئامریکا، عرقەکانی دیکە بۆ ئەوروپا دوای دروستبوون و سەرهەڵدانی شاری مۆدێرن، یان کۆچەرەکانی ئەفەریقا بۆ وڵاتانی سەنعەتی و هۆکاری نەبوونی کار و کێشەی وشکەساڵی و سەرکەوتکردنیان لەلایەن بەریتانیا و ئامریکا و هتد، یان کۆریە کۆچەریەکان بەرەو ژاپۆن و ئەندۆنوسیا و چین کەخەریك بوو شوناسی خۆیان لەدەست بدەن و لەنێو رەگەزی ژاپۆن و چین بتوێنەوە، بەڵام دواجار بوونەوە بە قەوارەی سەربەخۆ، ئێستا کوردیش بەو دۆخەدا دەڕوات کەخەریك بوو بتوێتەوە لەنێو فارس و عەرەب و تورك، بەڵام هەم خۆڕاگری خۆی و هەم لەباربوونی کێشەکەی و هەم ئاڵوگۆڕی سیستمی دیکتاتۆری لەلایەن ئامریکا و وڵاتانی سەنعەتی و زلهێز، هەروەها سەرهەڵدانی ئەو تێگەیشتنە بۆ نەتەوە ژێردەست و عەریق و ستەمدیدەکان بەرەو دەوڵەت و گۆڕانی هەلومەرجی سیاسی بە ئاقارێکی دیکەدا کە زیندووکردنەوەی نەتەوەکان بەرەو دەوڵەتی سەربەخۆ، بەهای سیاسی و بەرژوەندی زلهێزەکان باشتر دەپارێزێت، ئیدی ئەم تێگەیشتنە کارێکی کرد کەکێشە و گرێی دەروونی کوردی بەرەو دەوڵەت کەمتر ببێتەوە کەماوەی چەندین سەدەیە خەیاڵ و خەونێکی نەتەوەیە کە لەسەرانسەر دونیا تاك و کۆمەڵی جیاجیای شێوەزار و کۆمەڵی دیکەی هەیە و خەریکە کۆدەبنەوە بەرەو دروستکردنی دەوڵەت، ئەوەی کەنەتەوەی وەکو کورد و فەلەستین و تامیلەکانی سریلانکا وەکو نەتەوەی لێکاڵی تەماشاکرابوون لەلایەن دەسەڵاتەکانیانەوە، بڕوایەك هەبوو کەگوایە چیتر کاتی نەما ببن بەدەوڵەت، بەڵام بەوشێوەیە دەرنەچوو". جاك دونرو دوفابر. الدولە. ترجمە. الدکتور سموحی فوق العادە. مکتبە الفکر الجامعی. بیروت. ل10.

هەڵبەت زۆر بابەت و پێشبینی بۆ مەسەلەی نەتەوە و بوون و بە دەوڵەتبوون و لەناوچوون لەلایەن بیرمەند و فەیلەسوفەکانەوە هاتووە، بەڵام ئەوەی کە سەروەختێك دێت نەتەوە لەجیاتی رزگاربون لە نەهامەتیەکانی و ژێر دەستی، نامۆ دەبێت لە بەرامبەر نەتەوەکانی دیکە، هەروەها بەپێچەوانەشەوە نەتەوەی دیکە سەرهەڵدەدەن کە نەتەوەکانی دیکە پێین نامۆیە وەکو بوون و مێژوو،

چونکە لەدەرەوەی مێژووە، بەڵام حەتمیەتی سیاسی کە خزمەتی سەرمایەی نادیار و بازرگانی بۆ کۆمپانیا نادیارەکان دەکات، لە پێیکدا وەکو قارچك نەتەوەی نوێمان پێدەناسێنێ و نەتەوەی رەسەنیش دەسڕێتەوە لەسەر زەوی و هاوکاری ناکات.
ئەو حاڵەتەی سەرەوە کە نموونەمان بۆ هێنایەوە، بەهۆی گرێی دەروونی و نەبوونی دەوڵەتەوە کە نەتەوەکان بزووتنەوەی شۆڕشگێڕیان بەرپاکردووە هاتۆتە کایەوە، ئەمە حاڵەتێکی شازبوو لەدونیا و لەدوای مەجەڕستانی پێش سەدەی بیستەم و ئێرلاندا و سکۆتلاندای سەر بە بەریتانیا بەرپابوو، تائەو رادەیەی کەشەڕی داگیرکاریان کرد، هەروەك لەنیشتیمانی بەناو عەرەبی و ئەو وڵاتانەی لەژێر داگیرکاری فەرانسە و بەرتانیا و ئیتاڵیا بوون لەدوای جەنگی دووهەمی جهانی بوو، بەڵام ئەمە مانای ئەوەنیە کە دەوڵەتی نەتەوەیی بنچینەکەی لەو عرقەوە واتە کۆنەوە، سەرچاوەی گرتبێت و کارێکی سیاسی باش بێت، بۆیە سەرکێشی تێداکراوە و شۆڕشی تێدا بەردەوام بووە و داواکارییەش تاکو درووستبوونی دەوڵەتە، بەپێچەوانەوە تەنها فۆڕمەکە بەوشێوەیە خۆی نیشانداوە، بەڵکو نموونەیەکی دیکەی سیستمی دونیای سەرمایەدارییە بەرەو پەرشو بڵاوکردنی گەلانە کەپێکەوەژیاون تائێستا و کردنیانە بەدەوڵەت وەکی جوگرافیای سیاسی و ئابوری و شێوەیەکی دیکەی داگیرکاری و دەوڵەتی بەرسێبەر کە لەرابردوودا هەریەك لەبەریتانیا و فەرانسە خاوەندارێتی ئەم ستایلەیان لە ئوسترالیا و کەنەدا و هۆنکۆنگ و پاکستان و هیندستان و رۆژهەڵات و بەشێك لەئاسیا کردبوو، کەچی ئێستا خەریکن ستایلێکی دیکە لەداگیرکاری پۆست مۆدێرن دەخولقێنن و تارادەیەك ئارەزووی نەتەوە و کۆمەڵگەکانیشی تێدایە بەبێ کێشە و بەناوی روخانی سیستمە کۆنەکان و دامەزراندنی سیستمی نوێ، رەنگە ئەم پێشبینیە بۆ دەرکەوتنی سیمای دەوڵەتی نوێ لە داهاتوودا، ئەم بۆچوونە پێشبینی کراوە بسەلمێنێ، لەولاشەوە پشت لەو نەتەوە رەسەنانە دەکەن کە ویستی دەوڵەتیان هەیە.

لەئاستی لۆکاڵیش بریتیە لە یەکلایی کردنەوە و دابڕانی کۆمەڵگە لەرابردوو و سازکردنی تاك و کۆی کۆمەڵگە بۆ رووبەڕووبونەوەی هەر دژوارییەك و زەمینەسازی بۆ جێگیربوونی ئەمنیەت و ئاسایشی نێوخۆ و پاراستنی ئەمنی نێوخۆیی کە بریتیە لەبەرگریکردن لەهێرش و دزەکردن و تێکدانی تەندروستی و پەروەردەی تاك و پاراستنی کولتور و لانیکەم دامەزراندنی سیستمێکی ئابوری کۆمەڵایەتی لەبار بۆ هەموو هاوڵاتیان کە چوونیەك بێت. وەختێك ئەمانە لەبار نەبوون، کەواتە ئاسان نییە گەیشتن بەستراتیژێك کە دەوڵەتە، هەڵبەت سەبارەت بەو

دەستەبژێرەی کە پێشەوایەتی نەتەوەی ژێردەست دەکەن پەیمانی کۆمەڵایەتی و ئەرکداری نەپارێزێ، یان ئەو ویستە عەقلانیە لەدەست بدات بۆ بەرژەوەندی خۆیان، یان ئاراستەیەکی دژ بەگشت کە دەتوانێ جارێکی تر شەڕی گشت بکات.

گرێبەستی کۆمەڵایەتی و سیاسی لەنێوان تاك کۆی کۆمەڵگە و سیستمی دەوڵەت بۆ بەردەوامبوونی ژیانی ئاسایی کۆمەڵگە، گرێبەستێکە کە بەبێ باڵانس لەنێوان وابەستەبونی تاك و وابەستەبوونی سیستمی حوکمڕانی کە دادوەرییە، نەك هەر ناکرێت، بەڵکو بێ بەها دەمێنێتەوەو سەرناگرێ، لەوەش گەمژانەتر بە بڕوای سپێنۆزا ئەوەیە ” ناکرێ تاکێك لەگەڵ گشت یان کەسێك بێ هەمیشە داوا لەکەسێك بکات خۆی گرێبدات بە گرێبەستێکەوە، بەبێ ئەوەی لەکاتێکی دیکەدا تەماشا بکات ئایا ئەو گرێبەستە زیانی زیاترە یان نەفع، ئەمە ئەو خاڵە گرینگەیە کەبۆ دامەزراندنی دەوڵەت گرینگی هەیە، کەواتە ئەگەر خەڵك بەگشتی رەخنەیان لەو عەقڵە گرت و تێگەیشتوون کە دەوڵەتی ستەمکار سوودێکی زۆری هەیە، کەواتە پێویستە بۆ بەرزترین سنوور کە هەر کەسێك رازی بوو بەبێ هەڵخەڵەتاندن، ئیدی دەبێ هەمووان بەوردی ئەو گرێبەستە بپارێزن، چونکە ئەوە داوای خۆیانە بەوشێوەیە بمێننەوە، ئەویش ئەوەیە کە پارێزگاری لەو دەوڵەتە بکەن، بەڵام بەپێچەوانەوە بینرا تاك یان هەر کەسێك کە گرێبەستێکی قەبوڵ کردووە، بەڵام وەکو پێویست نییە خزمەتکردنەکەی، ئەوا ئیدی ئەو کەسە بۆی هەیە بەبارتاقای پاداشتەکەی پارێزگاری بکات”. سبینوزا. رسالە فی اللاهوت و السیاسە. ت. وتقدیم. د. حسن حنفی. مراجعە. د. فۆاد زکریا. دار الگلیعە. بیروت. ل381.

لێرەدا سپێنوازا قسەلەسەر شێوازی گرێبەست دەکات وەکو پەیمانی کۆمەڵایەتی بۆ دامەزراندن و بەردەوامبوونی دەوڵەت و ئیلتیزامی هەمیشەیی تاك، بەڵام خاڵی هەرە گرینگ ئەوەیە کە تائێستا دەوڵەت تەنها بۆ پاراستنی کیان و دەسەڵات داوای لەتاك و کۆی کۆمەڵگە کردووە کیانەکە و قەوارە سیاسیەکە بپارێزن بەپێی گرێبەستی کۆمەڵاپیەتی و لەبەرامبەریشدا هەر ئەو ئیمتیازاتەی بە تاکداوە کەلەگەڵ زەمەنی پێش پەیمانەکە جیاوازی هەیە لەنەفع و شێوەی ماف و ئەرك، لێرەوەیە دەوڵەت دەچێتە بەردەم پرسیاری سیاسی و کۆمەڵایەتیەوە، یان ئەو پرسیارەی کە ئایا ئەگەر عەقڵ و عەقلانیەت سیستمی دەوڵەتی دامەزراندووە و خەڵکی ناچارکردووە ئەخلاقی و یاسایی کە کیانەکە بپارێزێ و لەبەرامبەریشدا کەڵك وەربگرێت.

دەوڵەت جگە لەو بونیادەی کە لەرووی ئابوری و جیۆسیاسی و

ستراتیژەوە کە دەبێ هەیبێت، ئامادەسازی دەوێ لەرووی بەشەریەوە کە ئایا ئامادەی ئەو ئاستەنگانەیە کە دێنە بەردەم قۆناغە سیاسیەکەی، ئایا دەتوانێ لەگەڵ گروپی سیاسی کە ژیانیان لەگەڵ خەڵکی عەوام جیاوازە قبوڵ بکرێ؟، ئایا ئەو هێزە کۆمەڵایەتیە هۆشیارە ئامادەیە کە پێشوازی لەو قۆناغە بکات؟. ئەم پرسیارگەلە بۆ ئەو قەوارە سیاسیانە دەکرێ کەدەوڵەت نین و وەکو دیفاکتۆیەك مامەڵەیان لەتەك دەکرێ، لەوانەش قوبرس و فەلەستین و کەتەلۆنیا و سکۆتلەندا و هەرێمی کوردستان، هەڵبەت ئەم دیفاکتۆیانە تەنها نەتەوەیەکیان تێدانیە، بەڵام ناسنامەکەیان بەناوی نەتەوەیەکی دیاریکراوەوە لەرووی سیاسیەوە ناوبانگی ڕۆیشتووە و هەر ئەمەشە ئێستا بیر لە دەوڵەتی سەربەخۆی دەکرێتەوە.

هەموو ئەو دیفاکتۆیانەی دیکە کەناومان هێنان یەك پارچەن و یەك دەسەڵات بەسەریانەوەیە و کێشەیان لەگەڵ یەك سیاسەت و یەك دەوڵەتی داگیرکەر هەیە بۆیە کێشەکەیان ئاسانتر ڕۆیشتووە وەکو ناسنامە و مەسەلەی یەکلایی بونەوەی ئەو وڵاتانەش کەبەچەك ئاگر و ئاسن ئەو کێشانە چارەسەر نابن و بەرێگەی دەستوور مافی دەنگدانیان هەیە لەریفراندۆمێکدا سەربەخۆیی وەرگرن یان بمێننەوە، هەروەك ئەوەی لە سکۆتلەندا بینیمان، بۆیە لەهەمویان جیاوازتر نەتەوەی کوردە کەتەنها پارچەیەکی دیاریکراوی نییە بەدەست دەسەڵاتێکی سەرکەوتکەر و نەتەوەیەکی دیکەی غەیرە خۆیەوە هەبێت و کۆمەڵگەیەکی دابڕاوبێت لێی لەروی جوگرافی و کۆمەڵایەتی و کولتوری و هتد. بەڵکو زیاتر لەپارچەیەك و زیاتر لەدەوڵەت و هێز و گروپێکی کۆمەڵایەتی رووبەڕوی دەبێتەوە و کێشەکەی کردووە بە گرێکوێرە، ئەمە جگەلەوەی نائامادەگی خەڵکی کورد و ئەوانەی لەگەڵ کورد دەژین بۆ ئەو گیروگازە سیاسی و ئابوریەی چاوەڕێی دەکات، ساز نەکراوە. چونکە لەروی جیۆستراتیژیەوە یەکلایی نەبێتەوە چۆن و بەچ میکانیزمێك مامەڵە لەگەڵ گروپە کۆمەڵایەتیەکان و کولتورە جیاوازەکان و سنوورە جیاوازەکان و دەوڵەتەکان بکات.